A
4808

TÜRK TARİH KURUMU

T 287

بدیع الزمانك تاریخچۀ حیاتی

A : 4808

مؤلفی : عبدالرحمن

استانبول — نجم استقبال مطبعه‌سی

باب عالی جوارنده ابوالسعود جاده‌سنده نومرو ۷۵

۱۳۳۵

OSM

TÜRK TARİH KURUMU
KÜTÜPHANESİ

KAYIT No. 6639

YER No. A/4808

T 287
6639
A/4808
١٩٢٤

بدیع الزمانك تاریخچهٔ حیاتی

HALİL
EDHEM

مؤلفی : عبدالرحمن

استانبول — نجم استقبال مطبعه‌سی

باب عالی جوارنده ابوالسعود جاده‌سنده نومرو ٧٥

١٣٣٥

بديع الزمانك تاريخچۀ حياتى

بديع الزمان سعيد كردى (۲۹۳) تاريخنده بتليس ولايتنه تابع (خيزان) قضاسنك (اسبارت) ناحيه‌سى ملحقاتندن (نورس) قريه‌سنده تولد ايتمشدر . مشاراليه ميرزانامنده برذاتك مخدومى اولوب طقوز ياشلرينه قدر آشيانۀ پدرده قالدى . اواثناده تحصيل علمده بولنان بيوك برادرى ملاعبداه صباوتنده بيله‌شدت محاكمه‌سى برادرينك تحصيل علمدن نه‌درجه فيضياب اولديغنى تدقيقه سوق ايتدى . برادرينك كيتدكجه تهذيب اخلاقى و درك كويده‌كى اوقومامش آرقداشلرندن اوقومقله تظاهر ايدن مزيتنى دوشونوب حيران قالدى . احوال واطوارنده‌كى تكامل تدريجى‌دن نشأت ايدن جدى برشوق ايله تحصيلى كوزينه آلدى . براى تحصيل ناحيه‌لرى داخلنده بولنان (تاغ) قريه‌سنه كيتدى .

مدرس ملامحمد امينك تحت تدريسنده بولنان مذكور مدرسه‌ده چوق دوام ايده‌مدى . زيرا طبيعت فطريه‌لرى دائما عزت نفسنى قورومق وحتى اوفاجق طور آمرانه ايله سويله‌نيلن سوزلره تحمل ايده‌ميوردى. بناءً عليه آرقداشلريله دكوشه‌رك ملامحمد امين افنديك امرى اوزرينه تكرار (نورس) قريه‌سنه عودت ايتدى. مذكورقريه‌ده آيريجه برمدرسه اولمديغى ايچون آغابكنك هفته‌ده بردفعه صلـه‌يه كلديكى كونلره درسلرينى حصر ايتدى . ديمك كه هفته‌سنى برادرندن آلديغى بر درسك مطالعه‌سيله كچيريوردى. برمدت صكره (پرميس)

TÜRK TARİH KURUMU

TÜRK TARİH KURUMU
KÜTÜPANESİ
KAYİT No. 6639
YER No. A 4808

نامنده‌كی قریه‌یه صوكره خیزان شیخنلك یایلاسنه كیتدی. اوراده دخی بالاده عرض اولندیغی كبی عزت نفسنك حاكمیته تحمل ایده‌مامسی امثاللری اولوب اوراده تحصیلده بولنان درت كوچك طلبه ایله چكینه‌مامسنه سبب اولدی وداٸما دردی براوله‌رق كندیلرینی تعجیز ایدییورلردی. بونك اوزرینه مذكور مدرسه‌نك صاحبی مشایخ كرامدن شیخ سیدنور محمد حضرتلرینك حضورینه چیقوب اظهار عجز ایله شكایت ایتمكی نفسنه یدیره‌مدیكندن بروجه‌زیر محاوره‌ده بولنمشدر :

بدیع الزمان — شیخ افندی بونلره سویله‌یكز بنمله‌دوكوشدكلری وقت دردی بر اولماسونلر ، ایكیشر ایكیشر كلسونلر. (شیخ افندی صباوتنده‌كی شو مردلكنه خوشلانه‌رق)

شیخ — سن بنم طلبه‌مسك كیمسه‌سكا قاریشمز بیوردیلر وصوك زمانه قدر (شیخ طلبه‌سی) دیه‌یاد اولنمقده ایدی . برمدت قالدقدن صكره آغابكیله (نورشین) نامنده‌كی قریه‌یه كلدی . یازاولمق مناسبتیله مذكور قریه اهالیسیله طلبه‌لر (شیخان) نام یایلایه كیتدیلر یایلاده ایكن برادری ملاعبدالله ایله بر كون دوكوشمش ، تاغی مدرسی مدرسی ملامحمدامین افندیده — نیچون برادرینك امرندن چیقیورسك دیه ایشه قاریشیركن بولندقلری مدرسه (سیدا) لقبیله مشهور شیخ عبدالرحمن حضرتلرینك اولمق حسبیله خواجه‌سنه شویولده بیاناتده بولنمشدر :

— افندم شوتكیاده بولنمق حسبیله سزده بنم كبی بر طلبه‌سكز شوحالده بوراده خواجه‌لق حقكز یوقدر دیه‌رك كوندوزین بیله هركسك كوج كچه‌بیله‌جكی جسیم بر اورماندن كیجه‌لین كیده‌رك نورشینه) كلدی .

برمدت صكره (كوغاك) نام قریه‌یه كلدی .

كردستانده مدرسه تشكیلاتی: اجازه آلمش برعالم ایستدیكی كویده حسبةً لله برمدرسه آچار وبومدرسه‌نك مفروشات ومحروقاتی خواجه افندینك كوچی یترسه كندیسی، اولمدیغی تقدیرده كویلی طرفندن ویریرلر. خواجه تدریساتی مجاناً یاپدیغی كبی كویلی دخی طلبه‌نك یمكلرینی اوزرلرینه آلیرلر . یعنی هر طلبه بر كویلینك اوندن یمك آلیر . یمكی ایسه عاٸله‌نك یدیكی یمكدن كونده اوچ دفعه‌در یاخود طوغریدن طوغری‌یه یمك دخی صاحب مدرسه طرفندن ویریلیر . هرایكی صورتده شویمكه كردجه (راتب) دیرلر . طلبه‌لر سنه‌ده بردفعه ذكات طوپلامق ایچون جوار كویلره كیدرلر ، شوذكاتدن البسه خرجلقلرینی تأمین ایدرلر.

ملاسعید قطعیاً نه‌ذكات آلمغه ونه‌ده راتب كتیرمكه كیتمه‌مشدر. عادتا (راتب) كتیرمك كندیلرنجه بشقه‌لرینه عرض افتقار ایتمك درجه‌سنده اولوب بوندن طولایی ذكاته‌ده عرض احتیاج ایتمامشدر . حتی آرقداشلری ذكات طوپلامغه كیتدكلری حالده كندیلری تنزل ایتمدكلرندن متحسس بولنسان كویلیلر آرالرنده بر اعانه طوپلایه‌رق آرقداشلرینك آلدقلری ذكاتدن فضله خرجلق اهدا ایتمشلر، بشقه‌سنك اثرمنتی اولان پاره‌یی نزدنده طاشیمه‌مق ایچون برادری ملا عبدالله افندی‌یه ویرمشلردر .

﴿ لطیفه ﴾

كویلیلرك اهدا ایتدكلری پاره‌یی برادرینه ویرنجه بروجه‌زیر محاورهٔ لطیفه‌ده بولنمشلردر .

بديع الزمان — شو پارەلرمله بكا برتفنك آليكز !

ملاعبدالله — خير اولمز .

ب — اويله ايسه برروولور آليكز !

م — خير اولمز .

ب — مادامكه اولمز برخنجر آليكز !

م — اوده اولمز . يالكز سزه برآز اوزوم آليرم ايشى طاتلى يه باغلارم ديمشلردر .

شو مدرسەدە برمدت قالدقدن صكره كنديلرى يالكز اولەرق (سعرد) ە كيتدى . اواثناده دماغنه تأثير ايدن قاندن طولايى جنت موقتەيه معروض قالدى . طلبەلر ايسه مشايخدن شيخ عبدالرحمن حضرتلرينك خليفەسى بولنان شيخ عبدالقهار افنديك نزدينه كتورديلر .

شواثناده كنديلرينك تصوراتى بروجه زيردر .

صانكه متوفى (سيدا) حضرتلرينى مشاهده ايديور .

سيدا — سعيد بورايه كليكز سزى صاغالدەيم بيوريورلر .

بديع الزمان اويله ايسه بن يوكسك برموقعه چيقارسم اوچەرق (سيدا) حضرتلرينه اولاشيرم ديه دوشونور و آرقداشارينك اللرندن قورتولەرق كيدر . نهايت برمزارلغه تصادف ايدنجه كنديلرينى تعقيب ايدن طلبەلر آرقەدن طوتارلر — تصوراتنجه اولولر قيام ايتمشده طوتيورلر — همان اَلنى خنجرينه آتەرق : اولولر بنى براقكز سزى اولديرەجكم ديرديمز طلبەلر قوجاقليوب شيخ عبدالقهار حضرتلرينه كوتورورلر .

بديع الزمان — (شيخ حضرتلرينه خطاباً) بنى صاغ ايدرسن ايت

ايتمزسن نيچون سزه شيخ ديرلر . دير و مرديواندن طامه چيقاركن اواثناده بورنندن سيلان ايدن قان كنديلرينك شفاياب اولمسنه سبب اولور . اورادن قالقەرق (مشايخ عظام) موقعى بولنان (غيدا) قصبەسنه كلير . اوراده دخى ارقداشى ملا محمد افندى ايلەدوكوشەرك ملا محمدك خنجر چكمسى اوزرينه كوزينه ايليشديكى بالطەيه صاريلير . او صرەدە ديكر برطلبه باشندن يارالى دوشونجه مدرسه حياتنى تركله پدرلرى نزدينه كلير و پدرلرينه :

— بن آرتق بيومدكجه اوقوميه كيتمم . زيرا طلبەلر بتون بندن بيوكدرلر . اونلره كوجم يتنجەيه قدر اوده قاليرم . دير و اوقيش ايلك بهاره قدر اوده قالير . اوصرەدە زيردەكى رؤيايى كورور :

(رؤيا)

قيامت قوپمش كائنات يكيدن بعث اولنمش . بوصرەدە پيغمبرمز افندمز حضرتلرينك نەوجهله زيارت ايدەبيلەجكنى دوشونور . نهايت صراط كوپريسنك باشنه كيدەرك طورمق ذهنلرينه كلير . چونكه هركس اورادن كچر . بنده اوراده بكليەجكم .

همان اورايه كيدر بتون پيغمبران عظام حضراتنى بربرر زيارتله پيغمبرمز افندمز حضرتلرينى دە زيارته مظهر اولنجه اويانير . آرتق بورؤياسنده كوردكلرى فيض تحصيل علم ايچون بيوك برشوق اويانديرر .

پدرلرندن تحصيل ايتمك ايچون مأذونيت استرحام ايدر و براى تحصيل (آرواسى) قريەسنه كيدر . مذكور قريەدە اجراى تدريس ايدن مشهور ملا محمد امين افندى كنديلرينه درس ويرمكه تنزل

ایتمدیکندن طلبه‌لرندن باشقه‌سنه اوقوتمسنی توصیه ایدنجه عزّت نفسنه آغیر کلدی .

مومی الیه مشهور ملا محمد امین افندی جامع شریف ایچنده درس اوقوتمقده ایکن ملا سعید اعتراض ایده‌رك (اویله دکل) خطابنده بولنمیه جسارت ایدوب اوقوتمه‌سنه تنزّل ایتمدیکنی خاطرلاتدی . اوراده بر مدت قالدقدن صوکره (مکس) ملحقاتندن (میر حسن ولی) مدرسه‌سنه کتدی « آشاغی درجه‌ده اوقویان یکی طلبه‌لره اهمیت ویرلمامك اومدرسه‌نك عادتندن اولدیغی آکلاینجه » عزّت نفسندن نشأت ایدن علوّ همتله کندینی آشاغی کوسترممك ایچون صرف تحصیل داخلنده اوقومسی ایجاب ایدن (یدی) کتابی ترك ایده‌رك سکزنجی کتابدن اوقودیغنی اظهار ایتدی و بر قاچ کون صوکره (وسطان) قصبه‌سنه کیتدیسه‌ده اوراده بر آی قدر تبدیل هوا ایچون اقامت ایتدی . بالاخره ملا محمد اسمنده بر ذات رفاقتنده (بایزیده) حرکت ایلدی ایشته حقیقی تحصیلنك باشلانغجی بو تاریخدن اعتبار اولنور .

بدیع الزّمان حقیقی و جدی تحصیلنك باشلانغجی ارضروم ولایتنه تابع (بایزید) قصبه‌سنده شیخ محمد جلالی حضرتلرینك نزدینده باشلامش و اوراده بو تحصیل اوچ آی قدر دوام ایتمش ایسه‌ده پك غریبدر . زیرا کردستان اصول تدریسیله ملا جامیدن نهایته قدر اکمال نسخ ایتدی و بوکاده هر کتابدن بر ویا ایکی درس نهایت اون درس قدر تدرس متباقیسنی ترکله دیکر کتابه باشلادی بویله اوقودیغی کتابی بیترمه‌دن باشقه کتابه باشلامسنه خواجه‌سی شیخ محمدّ جلالی حضرتلری خوشلانمدی بر کون نیچون بویله یاپدیغنی سؤال

بیوردی . ملا سعید جوابنده «بوقدر کتابك اوقویوب آکلامسنه مقتدر دکلم آنجق بو کتابلر بر مجوهرات قوطوسیدر . آناختاری سزده‌در یالکز سزدن شو قوطولرك ایچنده نه بولندیغنی کوسترملك استرحامنده‌یم یعنی بو کتابلرك نه‌دن بحث ایتدکلرینی آکلایه‌یمده بالآخره طبعمه موافق اولانلره چالیشیرم» دیمشدر. مقصدلری ایسه اساساً کندولرنده فطری موجود بولنان ایجاد و تجدد فکرینی مدارس اصولنده‌ده کوسترمك و بر تجدد و غرابت وجوده کترمك اولوب بونجه حواشی و شروحله اضاعهٔ وقت ایتمامکدی بوصورتله علی الاصول یکرمی سنه‌ده تحصیلی لازم کلن علوم وفنونی اوچ آیده تحصیل و اکمال نسخ ایتمشدر . بونك اوزرینه خواجه‌لرینك «هانکی علم طبعنه موافق اولدیغی» سؤالنه جواباً — بو علملری بر برندن تفریق ایده‌میورم . یا هپسنی بیلیورم و یاخود هیچ بریسنی بیلمیورم — دیدی و هر هانکی بر کتابی النه آلیرسه آکلار یکرمی درت ساعت ظرفنده جمع الجوامع « شرح المواقف » ابن الحجر کبی کتابلرك ایکی یوز یکرمی صحیفه‌سنی کندی کندینه — بیلمك شرطیله — مطالعه ایدردی . آرتق وقتی شویله‌جه کچیرمه‌یه باشلادی او درجه علمه طالمشدیکه حیات ظاهری ایله هیچ علاقه‌دار کورنمزدی هر هانکی علمه صو- ریلان سؤاله بلا تردد درحال جواب ویرردی .

﴿ او زمانده‌کی حیاتلری شویله‌جه تصویر اولنور ﴾

اولا حکماء اشراقیون مسلکلرینه سلوك ایده‌رك زهد، وریاضته باشلادی فقط حکماء اشراقیون تدریج قانونی موجبنجه وجودلرینی

رياضته آلشديرمشلردى بوايسه تدريجه رعايت ايتميه‌رك بردنبره رياضته طالدى لهذا وجود تحمل ايده‌ميه‌رك ضعيف دوشمكه باشلادى اوچ كونده برپارچه اتمكله اداره ايديوردى. شو حركتلرى اولاً علماء اشراقيونك رياضتك كشايش فكره خدمت ايتديكى نظريه‌سى وزرينه واونلركبى يابه‌جكم ديه چاليشيوردى. (ثانياً) امام غزالى حضرتلرينك احياء العلومنده تصوف نقطهٔ نظرنده (دع ما يريبك الى مالا يريبك) قاعده‌سنه اتباعاً اتمكى بيله برزمان ترك و اوتله اداريه قويولدى. (ثالثاً) نادر قونوشور.

كردلرك أديب داهيلرندن (ملا احمد خانى) حضرتلرينك — كوندوزلين بيله خوف ايله كريلن - قبهٔ سعادتلرينه قپانير بعضاً كيجه‌لين اوراده قاليردى. بوندنطولايى اهالى — بو احمد خانى حضرتلرينك فيضنه مظهر اولمشدر — و بو حالى مشاراليهك كرامتلرينه حمل ايدرلردى — بووقتلرده كنديسى اون اوچ اون درت ياشلرنده ايدى

كنديلرينه بو آكلايشك حقيقته وسائر علمانك آكلايشنه كوره موافق اولوب اولمديغنده متردد ايدى بونك ايچون كرد علماسندن ممتاز سيمالرله ملاقات وشبهه‌لرينى ازاله ايچون تبركاً برايكى درس تدرس ايتمكه قرار ويردى. و بغداده زيارت قصديله خواجه‌سندن مأذونيت استحصال ايتدى درويش قيافتنه كيردى اموزلرينه بر پوسته‌كى آته‌رق جاده‌لرى تعقيب ايتمدن طاغلرده اورمانلرده كيجه طولاشه بغداده كيتمك نيتنده ايكن بتليسه كلدى شيخ محمد امين افندى حضرتلرينك تكيه‌سنه كيدرك ايكى كون قدر درسنده بولندى شيخ افندى كندولرينه

درويش كسوه‌سنى اته‌رق كسوهٔ علميه‌يه كيرمه‌سنى تكليفله جبه و صارق اهدا بيوردى [*]

بو تكليفه جواباً «بن هنوز سن بلوغه واصل اولمديغمدن محترم بر مدرس قيافتى كنديمه ياقيشديره‌مم و بن بر چوجق ايكن ناصل خواجه اوله‌بيليرم» ديه تكليفنى رد ايتمشدر كنديلرينه ويريلن جبه ايله صاريقى جامعك بر كوشه‌سنه وضع ايله شيروانده ترك ايتديكى برادرينك نزدينه كتدى و اوراده بيوك قارداشيله ايلك كورشده آرالرنده شويله‌جه قيصه بر محاوره جريان ايتدى:

ملا عبدالله — سزدن صوكره بن شرح شمسى كتابنى بتيردم سز نه اوقيورسكز ؟

بديع الزمان — بن سكسان كتاب اوقودم

م — نه ديمك ؟

ب — اكمال نسخ ايتدم و صره كزه داخل اولميان بر چوق كتابلرده اوقودم.

م — اويله ايسه سنى امتحان ايده‌يم.

ب — حاضرم نه صورارسكز بيوريكز.

ملا عبدالله برادرينى امتحان ايدر كفايت علميه‌سنى بالتقدير سكز طقوز آى اول طلبه‌سى بولنان ملا سعيدى كنديسنه استاد قبول ايتدى وطلبه‌لردن كيزلى اوله‌رق كنديلرندن درس آلمه باشلادى. وبالطبع بر قاچ آى اول كنديلرينه اوقوتديردينى قرده‌شنك شمدى استادى اولديغنى طلبه‌يه سيزديرميوردى. نهايت طلبه‌لر ملا عبداللهك ملا سعيد

[*] كردستانده طلبه‌لر جبه و صاريق اكتسا ايده‌مز جبه ايله صاريق اجازه ايله اهدا ايديلير. مدرسلك حقيدر.

نزدنده درس اوقوديغنى قاپودن كيزلى كورنجه تعجب ايدوب بالآخره صورمشلرسه‌ده جوابنده — نظردكمه‌مك ايچون بن اوكا درس ويرييورم ديمشلر و طلبه‌لرينى آلداتمشلردر . بر مدت قالدقدن صوكره سعرد قصبه‌سنه كيدر و اوراده بولنان ملا فتح‌الله افنديننك مدرسه‌سنه كيدر ملا فتح‌الله — (ملا سعيد) ه كچن سنه سيوطى اوقيورديكز بوسنه ملا جامى‌يى اوقيورسكز ؟

بديع‌الزمان — أوت جامى‌يى بيتردم .

ملا فتح‌الله هرهانكى كتابى صوريورسه (بيتردم) جوابنى آلنجه تحير ايتدى و كنديلرينه ملافتح‌الله — هى دلى كچن سنه دلى ايدن عجبا بو سنه‌ده‌مى دلى اولدك ؟

بديع‌الزمان — انسان باشقه‌سنه قارشو كسر نفس ايچون حقيقتى كتم ايده بيلير فقط بابادن دها محترم استادينه قارشو حقيقت محضدن باشقه برشى سويله‌يه‌مز امرايدرسكز سويله‌ديكم كتابلردن بنى امتحان ايت .

ملا فتح‌الله هرهانكى كتابدن صورديسه جوابنى كوزلجه ويردى «بونك اوزرينه بومحاوره‌يى ديكله‌ين و بر سنه اول خواجه‌سنك خواجه‌سى بولنان ملا على صوران نامنده‌كى ذات كنديلرندن درس آلميه باشلادى.» ملافتح‌الله — بلك اعلا ذكاده خارقه‌سكز فقط حفظكز ناصلدر؟ مقامات حريريه‌دن برقاچ ساطرينى ايكى دفعه اوقومقله حفظ ايده بيليرميسكز ؟

(ديه كتابى اوزاتير ملا سعيد كتابى آله‌رق بر ياپراغنى بر دفعه اوقومقله حفظ ايتدى و اوقودى)

ملافتح‌الله — ذكا ايله حفظك افراط درجه بر آدمده تجمعى نادر اولمقله شمدى‌يه قدر ايكى آدمده كوردم برى سزده ديكرى ملاخالد اولكيدن

بديع‌الزمان ، اوراده ايكن (جمع‌الجوامع) كتابنى كونده بر ايكى ساعت اشتغال ايتمك اوزره بر هفته‌ده حفظ ايتدى بونك اوزرينه ملا فتح‌الله شو كلامى سويله‌يه‌رك كتابك اوزرينه يازمشدر . (قدجمع فى حفظه جمع‌الجوامع جميعه فى جمعة)

بو حال سعردده شيوع بولمش و ملا فتح‌الله سعرد علماسنه — بزم مدرسه‌يه غايت كنج برطلبه كلمش هرنه سؤال ايتدمسه بلاتوقف جواب ويردى بوياشده ذكاسنه ، علمنه ، فضلنه متحير قالدم — ديه پك چوق مدح ايدر . بونك اوزرينه علمالر بر يرده طوپلانه‌رق بديع‌الزمانى دعوت ايدرلر انتخاب ايتدكلرى بتون سؤاللرينه بلا تردد جواب ويرر وجواب ويريركن ملافتح‌اللهك يوزينه باقيوردى صانكه كتابه باقمش كبى كندولرندن اوقويه‌رق جواب ويريوردى بونى كورن سعرد علمالرى خارق‌العاده اولديغنه حكم ايدوب فضيلتلرينى تقدير و ثناده بولنديلر .

بو حال اطرافه شيوع بوله‌رق اهالى كنديلرينه بر ولى‌الله درجه‌سنده احترام ايدر واو نظرده باقيورلردى بووضعيت ايكنجى درجه‌ده بولنان بر طاقم علما وطلبه‌لرك سائقهٔ رقابتله غيضلرينى آرتردى وبوكا تحمل ايده‌ميه‌رك بر تشبثده بولنديلركه : شيخ نقاش جامعنه دعوت ايدوب مجادله‌يه كيرشيرز كنديسنى الزام ايدنجه نه‌اعلا اولمديغى تقديرده برابرمزه برر دكنك آلير ايى بر داياق اتارز» ديه هركس كتابنى و

برده دكنك آلەرق مذكور جامعه كيدرلر بديع الزّمانى دعوت ايدنجه مسئلەنك وخامتى آكلايەرق بر آدمدن برخنجر امانت آلير طوغريجه جامعه كيدر يانلرندەكى ظوپالرى كورنجه — بر شيئه متحير كتابلر مناظره ايچوندر ظوپالر نه ايچون كترلمشدر ؟

دير نهايت مجادلەيه باشلاركن اختلاف دوكوشمەيه منجر اولور. مسئلەدن خبردار اولان سعرد اهاليسى كنديسنى قورتارمق ايچون كلمشلر اهالى نظرنده بيوك موقعى اولديغى ايچون درحال معارضلرك اللرندن قورتارلمش و بر اوطەيه براقيلمش ايسەده بديع الزّمان مسلكلرينه اولان فرط محبتدن معارضلرى بولنان طلبه اهل علمك جاهللره هدف اولمامسنى تأمين ايچون كنديسى اوطەدن چيقوب معارضلرى طرفندن تلف ايدلسه بيله اهل علمك ايشنه جاهللرك قارشماسى مدافعه ايدر و بو اختلالى رفع ايتمك ظمننده هر هانكى «طلبەيه بىاولديرك علمك حيثيتى محافظه ايدك» ديه يوزينى چويرمش ايسه هيچ بر طلبه كندوسنه خنجر صاپلانمەيه جرأت ايتمەمش نهايت اختلاف بر طرف ايدلمش سعرد متصرفى كندوسنى محافظه ايدوب طلبەلرى نفى ايدەجكنى و كندوسنك اورايه كيتمكى تبليغ ايتمكه مأمور ايتديكى ژاندارميه قارشى — بز طلبەيز بربرمزله دوكوشور بارشيرز بناءً عليه مسلكمز خارجنده بولنان بريسنك بزه قارشمسنى موافق اولمديغندن كلەميەجكم — وخطاده بمدر جوابنده بولندى ژاندارمەلرى رد ايدر . بو اثناده اون بش اون آلتى ياشلرنده بولنيوردى لكن قوۀبدنيەجه پك چويك ومتيندى حتى مشهور لقبيله تاقيب ايدلدى وسعردده كنديسيله مجادله ايتمك ايستەين باجمله آرقداشلرينه حاضر

بولنديغنى اعلان ايتدى — صوروله جق سئواللره جواب ويرمكه حاضر بولنديغنى كبى كيمسەيەده سئوال صورميەجغنيده بيان ايدەرك بو قرارده يكرمى سنه ثبات ايتدى [٢]

آرتق مخالفنى مغلوب ايتديسەده سعرددن جانى صقيلەرق تكرار بتليسه عودت ايتدى .

بتليسده » شيخ امين افندى ايله خيزان شيخلرينك بر آز آرالرى آچيق اولديغى ايچون كنديلرينى بيلميان برطاقم مريدلرى خيزان شيخلرى عليهنده سوز سويلەمكده ايديلر ملا سعيد بو سوزلرى ايشدنجه فسادى انتاج ايدەجك بويله سوزلرى بالخاصه غيبت ايتمك اسلاميته ياقشمديغنى كندولرينه اخطار ايتدكدن شونلر ملا سعيدى شيخ امين افندى يه شكايت ايدرلر شيخ افندى ايسه هنوز چوچوق اولديغندن قابل خطاب دكلدر — ديدى . بو سوز ملا سعيده تبليغ ايدلديكى آنده (ذاتاً بوكبى سوزلره فطرةً متحمل اولمديغى اولجه عرض ايتمشدك) همان شيخ امين افنديتك حضورينه چيقەرق — افندم بنى امتحان ايديكز قابل خطاب اولديغمى اثبات ايتمك استرم — شيخ امين افندى علوم متنوعەدن واك مشكل مسئلەدن الى سئوال ترتيب ايدەرك صورار سئواللرك عمومنه جواب ويردكدن صوكره چيقەرق (قريش) جامعنه كيدر اهالى يه وعظ ونصيحت ايتمكه باشلار بونك اوزرينه (بتليس) اهاليسنك برطاقمى ملا سعيده وبر طاقيده شيخ امين افندى يه ياردم ايتمك ايسترلر بوندنطولايى والى بر بيوك وقوعاته ميدان ويرممك ايچون بديع الزمانى نفى ايدر بودفعەده كندولرى

[٢] الآن دير ذهنم پريشان اولمش اسكى قرارمده ثبات ايدەميورم .

شیروانه کتدی ذاتاً انفراد ایدن بویله ذاتلرك معارضلری پك چوق بولنور بالخاصه مجادلهٔ علمیه‌ده مغلوب دوشانلر دائما ملا سعیدی اهالی نظرنده‌دوشورمك ایچون وارقوتلریله چالشیورلردی هر خصوصاتی تجسس ایتدیررلردی بر کون ناصلسه قضاءً صباح نمازینی کیچرمش بوکا واقف اولان خصماسی باشقه بر قیافته صوقه‌رق اللرینه برسرمایه دشورمیش جه‌سنه ملا سعید نمازی ترك ایتمشدر دیه اهالی آراسنده اشاعه ایدلدی حتی کندیلرندن صورلدیکه: نیچون هرکس بونی بویله سویله‌یور؟ کندولری ـ ثبوت اساسسز برشیئی عالمك ایچنده چابوق شیوع بولمز خطابنده‌در ـ آنك ایچون ایکی جزایه اوغرادم بریسی اللهك عتابی دیکری ناسك تعریضی بونك اساسی ایسه کیجه‌لین عادت ایتدیکم (ورد شریفی) ترك ایتدیکمدر ایشته عالمك روحی بوحقیقته تماس ایتمشسه‌ده تمامی قاورمیه‌رق اسمنی بیلمیوب شووجهله خطایی تسمیه ایتمشلردر ـ جوابنده بولنمشدر .

شیروانده بولندیغی صره‌ده سعرد جوارندن بریسی کله‌رك امان‌افندم سعرده بر چوچوق کلمش کندیسی اون‌درت‌اون‌بش یاشنده عموم‌علمایی‌الزام ایتدی بناءً علیه‌شونی‌الزام‌ایتمك‌ایچون‌سزی دعوته‌کلمشم‌دیر ملاسعیدده شودعوته‌اجابت ایده‌رك سعرده کیتمك‌ایچون حاضرلانیر یوله‌دوشرلر ایکی ساعت یول کتدکدنصکره شوکوچك خواجه‌سنك اوصاف وقیافتی اسمنی صورار او آدم افندم اسمنی بیلمیورم فقط ایلك کلنجه درویش قیافتنده اولوب اموزنده برپوسته‌کی وار ایدی بالآخره طلبه قیافتنه کیردی وعموم علمائی‌الزام ایتدی ـ بونی ایشدنجه کندولرندن بحث ایتدیکی وبرسنه اولکی وقوعاتك شمدی جوار کویلره شیوع

بولدیغنه واقف اولنجه مسئله‌یی اکلار تکرار کیری‌یه عودت ایتدی.

اواثناده طلبه‌سی بولنان (ملاجهور) ك کویلیلر طرفندن جرح ایدلمسندن طاریله‌رق سعرده تابع تللو قصبه‌سنده‌کی (خاصیا)نام تربه‌یه قاپاندی‌مذکورتربه‌ده خارقه‌اوله‌رق‌قاموس اوقیانوسی(باب‌السین)ه قدر حفظ ایلدی نه‌فکره مبنی قاموسك حفظ ایتدیکی صورلدقجه قاموس هرکلمه‌نك قاچ معنایه کلدیکنی یازییور بنده بونك عکسنه اوله‌رق هرمعنایه قاچ کلمه‌مستعمل اولدیغنی کوسترر برقاموس وجوده کتیرمك مراقنه دوشدم بوهوس اوزرینه حفظ ایتدم جوابنده بولندی مذکور قبه‌یه‌قپاندیغی وقت کندیسندن بر آزکوچوك برادری (محمد) یمکنی کتیرییوردی یمك ایچنده‌کی دانه‌لری قبه‌نك اطرافنده بولنان قارنجه‌لره یدیره‌رك کندیسی اکمکلرینی یمکك صوینه باطره‌رق قناعت ایدییوردی نه‌دنطولایی یمکك دانه‌لری اونلره ویردیکی صورلدقده ـ بونلرده بر حیات اجتماعیه‌یه مالك وفوق‌العاده وظیفه‌شناس و ساعی بولندقلرینی مشاهده ایتدیکیم ایچون جمهوریت پرورلکلرینه مکافاتاً کندولرینه معاونت ایتمك ایستیورم ـ جوابنده بولنمشدر بر کونده تللو شیخلرندن آرقداشی بولنان بر قاچی دوکوشورلر دوستلرندن بریسی کندوسنه یاردم ایتمك ایچون دعوت ایدر مشارالیه هانکی طرف مغلوب ایسه اوکا معاونت ایتمکله دیکر طرفندن‌میدانه آتیلان قوتلی بر آدامله قارشیلاشر اوکا نسبتله کوچوك‌بولندیغی حالده کندوسنی طوتمه‌یه موفق اولور ـ

اواثناده کرك متفقلری وکرك مخاصم طرفندن بربرینه آتیلان طاشلرك اکثرینه معروض قالیر .

او قدر متأثر اولورکه بر آیه‌قدر نماز قیلارکن رکوعه کیتمکده پك مضطرب اولیوردی .

ایکنجی دفعه‌سنده دوستلری طرفندن دعوت ایدیلنجه ـ غوغا کز خنجرله دکل طاش ایله غوغا ایدیورسکز اونك ایچون بویله غوغایه بن اشتراك ایتمم دیه‌ردایدر ـ اوراده ایکن بر کیجه (شیخ عبدالقادر کیلانی) حضرتلرینی رؤیاسنده کورور و کندوسنه خطاباً

شیخ حضرتلری ـ ملا سعید ! میران عشیرتی رئیسی مصطفی پاشایه کیدیکز و کندوسنی طریق هدایته دعوت ایدیکز و کندوسنه یاپدیغی ظلمدن واز کیچرك نمازه امر معروفه مداوم اولمه‌سنی توصیه ایدیکز عکسی تقدیرده اولدیریکز ! .

ملا سعید شو رؤیانی کورور کورمز همان تدارکنی یاپه‌رق میران عشیرتنه طوغری تللودن حرکت ایدر. مومی الیهك چادرینه کیدر کندولرینك اوراده بولنمدیغندن بر آز استراحتدن صوکره ـ مصطفی پاشا ایچری کیرر، بتون حاضرون قیام ایتدکاری حالده، ملا سعید یرندن بیله قیلدانمز کندوسنك نظر دقتی جلبله عشیرت بیکباشیلرندن فتاح بکدن کیم اولدیغنی صورار، فتاح بك مشهور ملا سعید اولدیغنی بیلدیرر، حالبوکه مومی الیه علمادن فوق العاده متنفر ایدی. شبهه‌سز بونده اوزرینه دها فضله قزدیسه‌ده اظهار ایتمامکده ایدی. ملاسعیده نیچون بورایه کلدیکنی صورنجه جوابنده ملا سعید ـ سزی هدایته کتیرمکه کلدم. یاظلمی ترکله نمازینی قیله‌جقسك ویاخود سنی اولدیره‌جکم دیمه‌سندن حدتلنه‌رك طیشاری چیقار بر آز طولاشدقدن صکره ینه چادره کیدر و ملا سعید نیچون کلدیکنی تکرار صورار، ملا سعید ـ سکا سویله‌دم یا اونك ایچون کلمشم .

مصطفی پاشا ـــ (چادیرك دیره‌کنده آصلی بولنان قلینجه اشارت ایده‌رك) بو پیس قلیجله‌می ؟

بدیع الزمان ـــ قلیج کسمز ال کسر جوابنده بولنمش (مصطفی پاشا تکرار طیشاریه چیقه‌رق بر آز کزندقدن صکره ایچری کیدر)

مصطفی پاشا بنم جزیره‌ده عالملرم وار اکر هپسنی الزام ایتدکسه سنك دیدیکنی یاپارم والا سنی نهره آتەرم .

ملا سعید ـــ بتون علمایی الزام ایتمك بنم حدم اولمدیغی کبی سنی‌ده نهره آتمق سزك حدکز دکلدر. فقط علمایه جواب ویرنجه سزدن بر شی ایسترم، اوده بر ماوزر تفنکیدرکه شاید سوزندن طورمز ایسه‌ك اونکله سنی اولدیره‌جکم .

بو محاوره‌دن صوکره آتلرینه بینه‌رك جزیره‌یه کیدرلر یولده قطعیاً ملا سعیدله قونوشمز .

(بانی خانی) دیدکلری موقعه کلنجه یورغونلغندن ملا سعید اوراده براز یاتار اویقودن اویانیر اویانمز اطرافنده بتون عالملر کتابلری اللرنده بکله‌دیکلرینی کورور، بر آز کورشدکدن صکره حاضرونه (چای) اکرام ایدیلیر. جزیره عالملری ایسه ملا سعیدك شهرتی ایشتدکاری ایچون مبهوت بر وضعیتده چایلرینی بیله اونوته‌رق ملا سعیدك سؤالنه انتظار ایتمکده ایدیلر. ملا سعید ایسه چایی ایچمکده ایکن دالغین، دالغین قارشوسنده بولندیغی بر ایکی بارداق چایی‌ده ایچر.

مصطفی پاشا خواجه‌لرینه خطاباً بن اوقومش دکلم، فقط ملاسعیدك مجادله‌سنده مغلوب اوله‌جقکزه شمدیده حکم ایتدم زیرا باقیورمکه سز دوشونمکدن چایلریکزی اونوتدیغکز حالده ملا سعید کندی

بارداغی ایچدیکدن باشقه دیکر ایکی اوچ بارداغی‌ده ایچدی - بونك اوزرینه بر آز لطیفه ایتدکدن صکره ملا سعید بو عالملره قارشو افندیلر بنده‌کز وعد ایتمیشم هیچ کمسه‌یه سؤال صورمم . بناءً علیه جوابکزه منتظرم - دیر. حاضر خواجه‌لر قرقه قریب سؤال صورمشلردر، عمومنه جواب ویردکدن صکره بر سؤالك جوابنی سهواً یا کلش سویله‌دیکی حالده قارشنده‌کیلر طوغری تلقی ایده‌رك تصدیق ایتمشلردی. مجلس طاغلنجه ملا سعید درخاطر ایدر همان کندیلرینك آرقه‌سی صره کیده‌رك - عفو ایدرسکز بر سؤالك جوابنی یا کلش سویلدیکم حالده فرقنه وارمدیکز - جوابلرینی تصحیح ایتمشدر ودیدیلر حقیله شمدی بزی الزام ایتدیکز .

صوکره اونلردن بر قسمی نزدلرنده درس اوقومیه باشلامیشلر . بوندن صکره مصطفی پاشا عهدی موجبنجه کندیلرینه برماوزر تفنکی اهدا ایدر وسوزلرندن چیقمز اولدیلر .

ملا سعیدعلمده‌که استعدادی درجه‌سنده ادمانلی وقوتلی ایدی . بونك اوزرینه (کولش) طوتمقدن‌ده خوشلانیردی. بو دفعه مدرسه‌لرده بولنان عموم طلبه‌لرله کوله‌شیردی . هیچ بریسی کوله‌شده بیله مغلوب ایده‌مدی. مصطفی پاشا ایله بر کون آت یارشنه چیقارلر، فقط قصدی اوله‌رق مصطفی پاشا غایت سرکیش وتعلیمسز هیچ بینلمامش بر آت حاضرلانمسنی امر ایدر وملا سعیده بینمك ایچون ویریر .

— الله علم ، آتده دوشوب ضایع اولمق ایشترمیش ، اون آلتی یاشنده بولنان مشارالیه سرکیش آتی بر آز طولاشدیردقدن صکره قوشدرمه‌سنی آرزو ایدر. آته ویردیکی استقامتدن آت چیقه‌رق باشقه

بر استقامتده قوشار ملاسعید ایسه وار قوتیله طوردرمق ایستدیسه‌ده موفق اولمدی. نهایت چوجوقلرك بولندیغی یره کیدر. جزیره آغالرندن بریسنك اوغلی یول اوستنده ایکن حیوان ایکی الی قالدیروب چوجوغك اوموزلری آراسنه ورنجه چوجوق یره دوشه‌رك حیوانك آیاقلری آلتنده چرپنمیه باشلار .

نهایت امدادینه اولاشیرلر چوجغی حرکتسز میت صورتنده کورنجه ملا سعیدی أولدیرمك ایسترلر ، خدمتجیلری خنجرلرینی چکنجه ملا سعید همان رولورینه ال آترا و آداملره خطاباً - حقیقته باقلیرسه چوجغی الله اولدیرمیش ، ظاهره باقلیرسه آت اولدیرمیش سببه باقلیرسه (کل) مصطو اولدیرمیش، جونکه بو آتی اوبکاویردی طوریکز بن کلوب چوجوغه باقه‌یم اولمیش ایسه صوکره محاربه ایده‌م - دیه آتدن اینه‌رك چوجوغی قوجاقلار ، چوجقده بر حرکت اولدیغنی کورور وصغوق صویك ایچنه باطروب چیقاریر . چوجوق کوزینی آچه‌رق کوله‌ر بونلك اوزرینه بتون اهالی متحیر قالدیلر. بو وقعه اوزرینه بر مدت جزیره‌ده قالدقدن صکره ملا سعید طلبه‌سی ملا صالح ایله بدوی عربلرك مسکنی بولنان (برویه) کیتدیلر اوراده براز قالنجه تکرار مصطفی پاشانك اسکیسی کبی ظلمه باشلادیغنی ایشیدیر تکرار انی نصیحت ایدر، تهدید ایدر .

حتی بر کیجه أولدیرمسنی تصمیم ایده‌رك یاتدیغی وقت ایچری کیرر اوغلی اویانیر - نه کزیورسکز - سؤالنه جواباً جانم انجیر ایستدی اونك ایچون کالدم همان اوغلی قالقوب چوقجه انجیرویرر .

وکندولرینه - بو انجیرده بو دفعه فدیهٔ حیاتی اولسون دیه یرینه دونر .

بر دفعه‌ده بر مناقشه آراسنده مصطفی پاشایه یکه‌می پاشلادك سنی اولدیره‌جکم – تهدیدنده بولنور، کاتبی اورتایه آتیلور، او صره‌ده ملا سعید مصطفی پاشایه چوق تحقیر ایدر بو تحقیره دایانه‌میه‌رق اولدیرمك ایچون اوزرینه هجوم ایدر میران آغالری ضبط ایدر. ماوزری آله‌رق مصطفی پاشایه طوغرولدر. نهایت مصطفی پاشانك اوغلی عبدالکریم کندولرینه یاقلاشه‌رق – او رافظیدر کیمسه‌نك سوزنی دیکله‌مز رجا ایده‌رم بورادن شمدیلك باشقه یره تشریف ایدیکز – سویلر مومی الیهك سوزنی قیرمیه‌رق یالکز اولدیغی حالده بدویلرك مسکنی بولنان (برو) چولنه دوشر وبدوی اشقیالرینه تصادف ایدر. بدویلرك سلاحلری مزراق و ملا سعیدك ایسه سلاحی ماوزر ایدی. بونك اوزرینه اشقیالره طوغری قورشون آتمیه باشلادی. اشقیالرده چکلدیلر یولنه دوام ایدرکن ایکنجی جته‌یه تصادف ایدر بو دفعه اشقیالرك چوقلغندن طوتولدی وکندیلرینی اولدیره‌جکلری صراده ایچرلرندن بریسی تانیه‌رق – بن بونی میران عشیره‌تنك ایچنده کوردم مشهور بر آدمدر.

دیر درحال بدویلر چکله‌رك عفو قصور دیلر وقورقولی اولان یرلرده محافظه اوله‌رق (مسیبنیه) قدر کندیلریله کلسنی سویلرلر. فقط عزت نفسی بونلرك محافظلقلرینه راضی اولمدیغی ایچون یالکز اوله‌رق یولنه دوام ایدر و مسیبنیه اولاشیر. بر قاچ کون صوکره (ماردینه) کلدی اولجه ماردین علمالری معارضه‌یه قالقشدیلرسه‌ده موفق اولمدیلر وکندولرینه استاد اوله‌رق قبول ایتدیلر.

او اثناده ماردینه کلن ایکی درویشه تصادف ایتدی، بونلردن

بریسی (جمال‌الدین افغانی) حضرتلرینه منسوب اولوب دیکری طریقت سنوسیه‌منسوبینندن‌ایدی. بونلر واسطه‌سیله هم جمال‌الدین افغانینك مسلکنه هم‌ده سنوسی طریقنه انتساب ایتدی.

ماردینده ایکن بر کیجه مسلحاً بریره کیدرکن پولیس وژاندرمه دوریه‌سنه تصادف ایدر بالطبع اومسلح اولدیغندن کندی کندینه قاچارسه‌م بنی طوتارلر اویله ایسه همان اوروب آرالرندن کیچه‌یم – دیرکن دوریه ایله کوکس کوکسه‌کلیر بولندقلری موقع ایسه بایر اولمقله پولیس ایله ژاندارمه‌لر مصادمه‌دن آیاقلری قایه‌رق آشاغی طوغری یوارلانیرکن ملا سعید بر سوقاقدن ووره‌رق موقعنه کیدر ایرتسی کون پولیس کندیلرینه کلیر، او کیجه‌ده یوارلانمسندن اللری ویوزی یره‌لندیغنی کورور سؤال ایدنجه احوالی آکلاتر بویله بر آدمك بزه تصادف ایده‌رك چارپمسیله بزباش آشاغی یوارلاندق اوندن طولایی شویله یارالندق – فقط او «هرحالده جین اولملیدر. ملا سعید ایسه کوله‌رك هر حالده جین اولملیدر اویله جنلرده واردر دیدی.

بدیع الزمان ماردین‌ده سیاستله اوغراشمقده ایدی وایلك حیات سیاسیه‌سی ماردین‌ده باشلامشدر. بونك اوزرینه برمتصرفك پنجهٔ قهریله اللری باغلی تحت الحفظ بتلیسه نفی ایدلدی. ژاندارمه‌لرله یولده کیدرکن نماز وقتی حلول ایتمش وژاندارمه‌لره نمازی قیلمق ایچون آیاغی قیدلردن آچلمسنی اخطار ایتمش ایسه‌ده ممانعتده بولنمشلردر. بونك اوزرینه اللرینی آز دمیر قیدی بر مندیل کبی آچه‌رق اونلره کوسترر، محافظلر بو حالی کرامت عد ایدوب حیرتلر ایچنده قالدیلر. ملاسعید ایسه محافظلره تفنکلرینك تسلیم ایدلمسنی امر ایدرکن ژاندارمه‌لر

تسلیمیتله رجا و استرحام ایتمشلر بز شمدی‌یه قدر محافظ ایدك بوندن صکره خدمتچیڭز دیه بتلیسه کلدی [١]

بتلیسده ایکن بر کون کندیلرینه والی ایله بر طاقم مأمورینك عشرت ایتدیکلری اخبار اولنور، کندیلری مادامکه بن نفی اولمیشم وبتلیس کبی بر دار دیانتده حکومتی تمثیل ایدن ذاتك ارتکاب ایتدیکی بو معامله‌یی قبول ایده‌مم دیه مجلسلرینی قاریشدیرمیه تشبث ایدر اوزرینه بر رولوور ایله بر خنجر آله‌رق عشرتله مشغول بولندقلری بر صره‌ده ایچری کیدر. اولا عشرت حقنده بر حدیث شریف اوقودقدن صکره پك شدتلی سوکوب صایمه‌یه باشلادی. والی‌نك اشارت ایتمسی احتمال نظره آله‌رق بر الده رولورك بولندیغی یرده ایدی، مقابله وقوعنده والی‌یه آتش ایتمك فکرنده ایدی. فقط والی فوق العاده متحمل وحمیتلی بر ذات اولدیغندن قطعیاً سس چیقارمازه نهایت اورادن چیقنجه والینك یاوه‌ری – یاهو نه یاپدیکز؟ سویله‌دیککز اعدامکزه موجبدر.

بدیع الزمان — اعدام خیاله کلدی، حبس ونفی ظن ایدردم هرنه‌ایسه بر منکری رفع ایتمك ایچون اولورسه‌م نه‌ضرر وار.

جوابنده بولنمش اورادن عودتندن بر ایکی ساعت صکره ایکی پولیس واسطه‌سیله والی کندولرینی ایستدیرر، اولا پولیسلری وورمك ایستدیسه بالآخره نیچون ایکی پولیسه کندیمی فدا ایده‌یم هیچ اولمازسه بر والی ایله مبادله اولنمليم دوشونجه‌سیله والی‌یه

[١] برکون بدیع الزمانه صورلدی نصل قیدی آچدك — دیدی بن‌ده بیلمم فقطا ولسه نمازك کرامتیدی.

کیدر ایچری کیردیکی وقت والی قیام ایدر وکندولرینه طوغری کلیر کندیسی طوته‌جق ظنیله رولوره ال آتار حالبوکه والی النی اوپمك ایستیوردی نهایت والی کندوسنه بریر کوستررکندیسنه خطاباً :

والی — هرکسك بر پیری واردر سنده بنم پیرمسلك ویانمده قاله‌جقسك دیرلر برکون بتلیس (کومیدان) موقعنده بولنان عسکرلرك ایچنه کیرمك ایچون کیدر قشله‌یه یاقلاشنجه یاساغ دیرلر اویاساغی ایشتمیه‌رك دوام ایدر و آلدیرمز اوراده بولنان عسکرلردن بش کشی بونك باشنه اوچشورلر بوغوغاده دائما ایکسی یره آتیور دیکرلریله اوغراشیوردی ایچلندن بریسی سلاحه داورانیر سلاحنه ال آتنجه اللندن آلمیه موفق اولور وسلاحی صوپا کبی قوللانیر قشله‌دن یکرمی عسکر دها چیقار ملا سعید بر چاریك دها مقابله ایده‌رك پك چوق ایکیتلر یره دوشر او اثناده عسکری قائممقاملرندن بریسی کلیر نه اولدیغنی صورنجه عسکرلر — افندم براشقیادر طوتدق واولدیردك دیدیلر ملا سعید بونی ایشدیر همان آیاغه قالقه‌رق :

ملا سعید — عسکرلر یالان سویله‌میکز بن چابوق اولمم دیر —

(قوماندان طانیر وعسکرلره عتاب ایدر)

ملا سعید — عسکرلره عتاب ایتمیکز زیرا خطا بنمدر وهمده عسکرلری حلال ایدییورم چونکه اونلردن حیفمی آلمیشم وهم بنم وورد قلرم دها چوقدر یالکز ضربه‌لرم عمومه طاغلمش اونلرك ضربه‌لری ایسه عموم بنده طوپلاندی اکر ضربه‌لریمك طوپلاندیغی فرض اولنورسه اونلردن اوچ درت‌قات اوله‌رق حیفمی آلمیشم یالکز ملازمی حلال ایتمم زیرا بنی دوور کن سوکیوردی آندن واز کچمم — دیر

بوندن صکره یاساغه فوق العاده رعایت ایتمکه باشلامشدر دیمك که برامرك قبول ایتدیرلمسی ایچون بویله بر وقوعاتك وجودی لازم ایمش وشو وقوعاتده کندولرینه بر درس عبرت اولمشدر.

ملاسعید فطرةً برقانون آلتنده یاشامنی وحرکاتنك تحدیداولنمسنی سومز هرحالده وهرحرکتنده غایت حر وسربست اولملرنی آرزو ایدر شوحالده اولمیدر یاساغده کوردیکی تحدیده جانی صقلمشدر و حتی — بنی تحدیدات مدنیه آلشدیرمق ایچون دائما بویله عجیب کورلتیه احتیاج واردر والا بن حریت سر بستیتمی هیچ بر قانونله تحدید ایتدیرەمم — سویلەمشدر بوندن نشئت أیتملیدرکه : ایلك استانبوله تشریف لرینده ینه هر شیئدن مستثنا قبول ایتمشلردر.

ملا سعید بتلیسده ایکن اون آلتی اون یدی یاشلرنده اولوب هنوز سن بلوغه واصل اولمشدی اوزمانەقدر بتون معلوماتی سنوحات قبیلندن اولمقله اوزون اوزادیه مطالعەیه لزوم کورمزدی فقط اوزمان سن بلوغەواصل اولدیغندمی؟ ویاخود سیاستەقارشدیغندمی؟هرنەدن ایسه اسکی سنوحات یواش یواش غائب اولمیەباشلادی بونك اوزرینه علما آرەسنده موقعنی محافظەایتمك ایچون هرفنه دائر برایکی متن حفظ ایتمك مجبوریتنده قالدی . بالخاصه دین اسلامه وارد شکوك وشبهاتی رد ایتمك ایچون (مطالع وموافق) نام اثرلر ایله علوم آلیه وعالیەیه دائر قرقه قدر متونی ایکی سنه ظرفنده حفظ ایلدی. حتی هرکون اوقومق شرطیله حفظایتدیکلری کتابلری اوچ آیده برکره دورینه موفق اولیوردی. بدیع الزمانك ایکی متضاد حاللری وار ایدی . برنجیسی فکرینك منکشف بولندیغی وقتلرکه هرنەیی النه آلیرسه اونی آکلامامق

کندوسنه ممکن دکلدی. ایکنجی فکرینك منقبض بولندیغی وقتلرکه مطالعه دکل قونوشمقدن بیله خوشلانمازدی. بو انکشاف فکری کنج بولندیغی مدتجه فضله ایدی. یکرمی یاشنی تجاوز ایدنجه انقباض ساعتلری چوق اولوب انکشاف ساعتلری آزالمەیه باشلادی . حتی نصف نصفنه ایدی. بودفعه اسارتنده تأثیرینه معروض قالدقلرندن انقباض ساعتلری انکشاف ساعتلرینه دها فضله غلبه چالمشدر.

کردستان اهالیسك شافعی المذهب اولملرندن طولایی ملا سعید حنفی کتابلرینی مطالعه بیورمامشدی وعلمایه دائما حنفی کتابلرینك قولایی اولدیغندن بحث ایدرلردی، بر کون حنفی مذهبنەعائد بر کتاب النه کچر اوقونجه بیلمدیکی وکورمدیکی ایچون اولجه (یاکلشدر) حکمنی ویرر بالآخره براز دها اوقونجه آکلامیه باشلار.

بدیع الزمان — « ایواه » امام اعظمك اتباعنه قارشی خلاف ادب سویلەدم، اونك ایچون امام اعظمك برکرامتی اولەق شوکتابك آکلامسنده توقف ایتدم وبو خطایه سیلەبی یدم بیورمشدر.

(مرقات) اسمندەکه مذکور کتابی حاشیه وشرحی اولمقسزین آکلامیه وحفظ ایتمکه باشلادی. بالآخره النه کچن شرح وحاشیەسی اولان کتابلره مراجعتله کندی نقطهٔ نظریله تطبیق ایدر بتون مسئلەلر موافق اولدیغی کبی اوچ کلمه حاشیەیه توافق ایتمزسەده مومی الیهك بو توجیهلریده علمانك تحسیننه مظهر اولەرق قبول ایدرلر.

بتلیس مشایخلرندن (شیخ محمد کفرای) حضرتلرینك کندولرینه بددعا ایتدکلرینی بریسی یالاندن سویلر، بونك اوزرینه مشارالیهی زیارته کیدر مشارالیهی ملا سعیده التفات ایدەرك حتی کندوسنه زیرده محرر درسی تبرکاً ازبردن ویرر .

درس

﴿ الحمدلله الذّی قدر مقادیرالأشیاء بقدرته و صور تصاویر الاشکال بحکمته والصلوة علی محمد محیط مرکزدائرة النبوة وعلی اله حبیب کسوة الفتوة و المروة مادارت علی سطوح الافلاك النجوم و ماسارت فی روا یالغبراء الغیوم ﴾

ایشته بدیع الزّمانك بو ذاتدن اوقودیغی شو درس صوك درسیدر. بر کون ملاسعید رؤیاسنده شیخ محمد کفرائی حضرتلرینی کورورو کندیلرینه خطاباً — ملا سعید کل بنی زیارت ایت کیده‌جکم : دیمه‌سی اوزرینه همان کیدر زیارت ایدر وشیخك اوچوب کیتدیکی کورونجه اویانیر، ساعته باقار ساعت کیجه‌نك یدیسیدر تکرار یاتار صباحلین شیخك خانه‌سندن ماتم صداسنك یوکسلدیکنی ایشدیر اورایه کیدر و شیخ حضرتلرینك کیجه‌لین ساعت یدیده وفات ایتدیکنی خبر ویررلر. (اناللّه وانا الیه راجعون) رحمة اللّه علیه آمین کمال محزونیتله کیری دونر (هذاتاویل رؤیایه) دیر.

ملا سعید — کردستان مشایخ کرامندن شیخ سیّد نور محمّد حضرتلرندن طریقت نقشبندیه‌یی وشیخ عبدالرحمن تاغیدن مسلك ومحبتی وبالواسطه شیخ فهیم حضرتلرندن علمی وشیخ محمد کفرادن صوك درسنی آلدیغی ایچون بونلری فوق العاده سوری. علمادن شیخ امین افندیله ملا فتح اللّه » و شیخ فتح اللّه افندیلرده پك

چوق محبتلری واردی. بتلیسده پك چوق علما بولنوب وانده معروف عالم بولنمدیغندن وانلی حسن پاشانك دعوتی اوزرینه وانه کیتدی.

وانده اون بش سنه تدریس وعشائرك ارشادی ایچون آرالرنده سیاحتله امرار حیات ایتدی، وانده بولندیغی مدت والی ومأمورین ایله اختلاط ایده‌رك عصر حاضرده یالکز اسکی طرزدکه علم کلامك دین اسلام حقنده‌کی شکوك وشبهاتنك ردینه کافی اولمدیغنه‌قناعت حاصل ایتمش وفنون تحصیلنه‌لزوم کورمشدر. بونك اوزرینه تاریخ، جغرافیا ریاضیات، طبقات، موالید، فلسفه و سائر بر قاچ فنی آز برزمانده الده ایتدی وشو فنون برخواجه‌دن تدرس صورتیله الده‌ایدلدیکی ظن اولنمسون محضاً کندی مطالعه‌سی سایه‌سنده حقیله آکلامشدر.

حتی بر کون جغرافیا معلملرندن بریسیله فن‌مذ کورده اولدقجه وقوفی مستلزم بر مباحثه‌یه کرشیرلر بو مباحثه کیج قالنجه ایکنجی کونه تعلیقه قرار ویررلر ملا سعید یکرمی درت ساعتده پك مفصل اولمیان بر جغرافیا کتابنی حفظ ایدرفرداسی کون‌وان والیسی مرحوم طاهرپاشاحضرتلری‌قوناغنده معلم‌افندی‌یی جغرافیاده الزام ایدر دیمك ایسترم‌که مشارالیهی یکرمی درت ساعتده برسلطانی معلمی درجه‌سنده جغرافیائی الده ایتمشدر.

و ینه عین وجهله بر معارضه نتیجه‌سنده بش کون ظرفنده کیمیای غیر عضوی‌یی الده ایتدی. وکیمیا معلمیله معارضه‌یه کیرشیر و بو غرابتلری اوزرینه (بدیع الزّمان) لقبنی قازانیر و اوندنصکره شو لقبله تلقیب اولنور. بدیع الزّمان کندیسنه مخصوص بر اصول تدریسی ایجاد ایدر شویله‌که :

علوم دينيه ايله فنون عصريه‌يي مزج ايده‌رك حقائق دينيه‌يي فنون مثبته ايله تأييد وتشييد ايتمك صورتيله طلبه‌سنك تنوير اذهانه صرف همت ايلردي ملا سعيد، درت‌شيده بولنديغي حوالينك علماسنه مخالف بولنيوردى .

١ — قطعياً هيچ كيمسه‌دن هديه اوله‌رق پاره آلمامق و معاش بيله قبول ايتمه‌مك .

٢ — هيچ برعلمادن سؤال صورمازدى يكرمى سنه دائما مجيب قالدى بوخصوصده كنديلرى ديرلرديكه بن علمانك علمنى انكار ايتمم بناءً عليه كندولرندن سؤال صورمق فضله‌در بنم علممه شبهه ايدنلر وار ايسه صورسونلر اونلره جواب ويره‌يم شو حالده صورمق شبهه ايدنلرك حقيدر .

٣ — نزدنده بولنان طلبه‌لريني راتب كتيرمك و ذكات آلمقدن منع ايدردى طلبه‌لريني كندى اعاشه ايتديكى كبى حسبةً لله تدريس ايدردى .

٤ — دائما مجرد قالمق دنياده هيچ برشيله علاقه پيدا ايتمكدى شمدى‌يه قدر هانكى يرده نقل مكان اولمشيسه بتون مال ملكى براليله قالديروب كتورمشدر . [٤]

وانده بولنديغى وقت والى مرحوم طاهر پاشا آوروپا كتابلريني تتبع ايده‌رك كندوسنه سؤال ترتيب ايله‌ر وصواردى بونلرك هيچ

[٤] بو نه صورلدقجه نه‌دن هيچ بر شيئه كندينه تملك ايتميورسكز . سؤالنه جواباً — بر زمان كله‌جك كه : هر كس بنم حاله غبطه ايده‌جكدر . بريده تملك بكافضله بر لذت ويرميور . دنيائى بوتون بر مسافر خانه نظريله باقيورم ديردى .

بريسنى كورمديكى كبى تركجه‌ئيده يكى تكلم ايتمكده اولديغندن كوزل تلفظ ايتمدكلرى حالده جوابنده تردد ايتمزدى بر كون كتابلرى كورنجه طاهر پاشانك بونلردن سؤال استخراج وترتيب ايتديكنى آكلايه‌رق آز برزمانده اونلريده الده ايدر . اوته‌دنبرو كندوسنه علمى براهميت ويرلميان كردستانده مصرده‌كى (جامع الأزهر)ه مقابل كردستانده‌ده (مدرسة الزهرا) اسمنده برمدرسه‌وجوده كتيرمسنى دوشوندى وتشبثى قوه‌دن فعله چيقارمق ايچون چاليشيوردى شبه‌سز استبداد هرتشبث شخصى‌يه مانع اولديغى كبى بوكاده مانع اولدى . بديع الزمان وانده ايكن ياز زمانلرى « باشيت » « وفراشين » « بيت الشباب » نام يايلالرده كيچيريوردى بر كون طاهر پاشايه مذكور طاغلرك باشنده تموزده بيله بوز بولنديغى سويلر طاهر پاشا اعتراض ايدر وتموزده هيچ اوراده بوز طوتمز ادعاسنده بولنور . بر كون طاهر پاشايه يايلاده ايكن زيرده‌كه مكتوبى يازار وايلك تركجه يازدقلرى مكتوب شودر . « اى . پاشا باشيت باشنده بوز طوتدى كورمديككز شئى انكار ايتمه هرشيئى سنك معلوماتنده منحصر دكلدر سنك صفصطياتك هريرده ايشله‌مز والسلام » ملا سعيد دائما ايكى عشيرتك آراسنك بوزولديغنى ايشدنجه تأليف بينه كيدر و ارشاد ايده‌رك مصالحه ايتديرردى حتى حكومتك بيله تأليف بينده عاجز قالديغى كراوى عشيرت رئيسى شكر آغا ايله ميران رئيسى مصطفى پاشايى بارشدردى ومصطفى پاشايه — دها توبه ايتمدنمى ؛ سؤالنه سيدا نه سويلرسكز سوزيكزدن چيقمام ديمش ايكيسنى بارشديرمشدر . ومصطفى پاشانك تبرع ايتمك ايستديكى آت ايله پاره‌لرى رد ايدر وشمدى‌يه قدر كيمسه‌دن پاره آلمديغمى ايشتمديكزمى ؟ ..

باخصوص سزك كبى ظلمه‌دن نصل پاره آليرم وسز غالبا توبكزى قرديكز شوتقديرده بوجزيره‌يه سالماً اولاشمزسكز ديمشدر. وحقيقةً جزيره‌يه يتشمدن يولده اولهريكنى صوكوادن خبر آلديلر.

بر كونده وان واليسى مرحوم طاهر پاشا ايله بر مناقشهٔ علميه‌ده آرالرى بوزولور رولورله طاهر پاشايى وورمق ايچون طاورانير حاضرون ايكى طرفى طوتدقلرندن قالقوب مدرسه‌سنه كلير اوراده قپانير طلبه‌لرى اوصره‌ده أولرينه كيتمشلردى يالكز درت بش طلبه‌سى ياننده بولنيوردى قاپولرى قاپار تحصن ايدر قاپويه كانلر بر حيله ايله قاپويى آچمه‌يه موفق اولورلر فقط ملاسعيد بونلره ايكى شرط قوشار.

١ — بنى مدرسمده طوتميكز زيرا مدرسه‌نك شرف حيثيتى اخلال ايدر بناءً عليه چارشويه چيقارم اوراده بنى طوتكز.

٢ — بنى سلاحمله نفى ايديكز.

والى پاشا شرطلرينى قبول ايده‌رك بتليسه نفى ايدر بتليس واليسى احواله واقف اولديغندن قورقوسندن اورادن‌ده نفى ايدر بودفعه كنديلرى حيزانه اوورادن (بولانيق) جهتنه كيدر اوجهتك اوتوز كويك علماسنى مصاحبهٔ علميه‌يه دعوت ايدر كونده بر كويده اوتوز كون بويله مناظره ايدر بونلرك بتون جوابلرينى ويردكدن صكره (ارجيش) قصبه‌سنه كيدر اورادن ايرانه كچوب طاهر پاشانك عليهنده برجمعيت تشكيلنه قرار ويرر طاهر پاشا اشيدنجه دعوت ايدر وتطيب خاطر ايده‌رك بارشديلر وانده قالدى بديع الزمان ملا سعيد رياضياتده خارق العاده بر سرعت انتقاله مالكدى هرهانكى بر مشكل مسئله اولسه ذهناً حل ايدردى حتى جبر مقابله علمنده كندى ذهننده كردجه بر رساله يازمشدر.

KÜTÜPHANESİ

طاهر پاشا نزدنده حساب مسئله‌سى مناقشه‌يه موضوع اولمش حسابه دائر هانكى مسئله موضوع بحث اولمشسه دهاباشقه‌لرى والك ماهر كاتب رقمله يازمه‌دن ملاسعيد ذهناً چيقاريوردى پك چوق دفعه‌لر بويله يارشلره كيرشدى دائماده ايلرو چيقمشدر. بودفعه شويله بر سؤال صورديلر.

اون بش مسلم اون بش غير مسلم فرض ايديله‌رك بر بر آردى صره‌يه ديزلنجه بونلره ياپيله‌جق هر قرعه‌ده غير مسلمه اصابت ايتمسى مطلوبدر ناصل تقسيم ايديليرى؟

بو سؤالنه جواباً — بونلرك يوزيكرمى درت وضعيت محتمله‌سى واردر ديه ياپار همده دير بوندن دها مشكليده كندم ايجاد ايده‌رم ايكى بيك بش يوز وضعيت محتمله‌يه كوره‌ده ياپه‌رم ايكى ساعت ظرفنده معروض الى عدد اسلامله الى عدد غير مسلمى ١ وضعيتده تقسيم ايده‌رك دائما قرعه‌يى غير مسلمه‌دوشورور وحتى بش يوز غير مسلم اولمق ايكى يوز اللى بيك وضعيت محتمله‌اوزرينه بر مسئله چيقارتدى وطاهر پاشايه كوستره‌رك بر رساله شكلنده يازدى (مع التأسف وانده ياغمشدر) بالآخره بتون كرهٔ ارض بغداى دانه‌لرى فرض ايديليرسه نقدر ايدر؟ بونيده حل ايتدى.

وصوكره آدم عليه السلامدن شمدى‌يه قدر قاچ (ثانيه‌نك اونده برى اولان) عاشره كچمشدر بونيده ذهناً ايكى بچوق ساعتده چيقارتدى.

ودها صوكره بتون كرهٔ ارضه ياغان ياغمورلرك قطره‌لرى مطلوبدر؟

بونا جواباً — ملاسعيد اودكل فقط بتون كرهٔ ارضه بر ثانيه‌ده بر طبقه دوشرسه وبهر درت پارمق يرده درت قطره دوشرسه اونى بوطرزدن اون سنه متمادياً ياغرسه قلم سز حساب ايده بيليرم — سويله‌يه‌رك اوچ ساعتده چيقارتدى فقط بوايجه حسابله قوهٔ مفكره‌سنه سوء تأثير ياپه‌رك اويله بر دماغ خسته‌لغنه دوچار اولهجكه اوچ سنه قدر كمسه ايله

ضرورت اولمدن قونوشه‌مز حتی طلبه‌لریله‌ده کوج قونوشوردی اوچ سنه صکره تماميله شفاياب اولدی . ذاتاً يوقاريده بحث ايدلديکی کبی کردستانده بر دارالفنون مقامنده قائم اولمق اوزره (مدرسة الزهرائی) وجوده کتيرمك وياخود وان ، بتليس ، دياربکرده دارالفنون درجه‌سنده برمدرسه‌نك کشادی تشبثيله استانبوله کلدی استانبوله کلمسنك برده طاهر پاشادن ايشتديکی شو – سن کردستان علماسنی الزام ايديورسك فقط استانبوله کيدوب او دکزده‌کی بيوك بالقلره ميدان اوقيه‌مزسن – ديه تعريف ايتدی معروضات سابقه‌دن دخی آکلاشيلديغی وجهله مشار اليه بويله تعريفلره تحمل ايده‌مزدی بوندن طولايی ايدی استانبوله کلير کلمز علمایی مناظره‌يه دعوته اعلان ايتدی برده کردستانده‌کز کاه اقليمی‌يه کوستره‌رك اوراده‌کی تعميم معارف خصوصنده نظر دقتی جلب ايتديرمك ايدی يوقسه ملا سعيد قطعياً خود فرشلغی سومز استانبولده‌کی حادثه‌لر « ايکی مکتب مصيبتك شهادتنامه‌سی » نام اثرنده بيان ايدلديکندن بوندن صرف نظر ايدلمشدر.

بديع الزّمان حريت طرفداری ايکن کوردکلری حقسزلقلردن دائما ژونترکلره مخالفت ايده‌رك – سز دخی اينجتديکز خيرة الله‌طقوندر ديکز خلافتی تذييف ايتديکز نتيجه‌سی وخيم اوله‌جقدر.

ديه اظهار مخالفتدن چکنميوردی ديوان حربده‌که قهرمانانه مدافعتی وژونترکلره ايراد ايتديکی اوطه برچق سؤالی عالمه معلومدر.

استانبولده «وان» «بتليس» دياربکرده برمدرسه‌نك کشادی ايچون هر نه‌قدر چالشديسه‌ده مع التأسف توقيفخانه ايله تيمارخانه‌دن بشقه بر نتيجه‌يه دسترس اوله‌مدی ، نهايت باطوم طريقيله وانه عودت ايتدی (تفليس)ده

تصادف ايتديکی روس پوليسلرينك حريت سزی پارچه‌ليه‌جقدر – سوزلرينه مقابل بديع الزمان – سزی پارچه‌ليه‌جق بن ده تفليسده مدرسمی کشاد ايده‌جکم ديمش (دواء اليأس) نام کتابنك ذيلنده يازلمشدر .

وانه مواصلت ايدنجه عشائری طولاشه‌رق « اجتماعی ، مدنی ، علمی » درسلرله اشتغال ايتمش بو خصوصده (عشائرلره سؤال وجواب) نامنده بر اثر وجوده کتيرمشدر.

هم ده دينه وعلمه بر خدمت ايتمك ايچون اوراده‌کی علمايی طوپلايه‌رق النده‌کی پاره‌ئی‌ده بو خصوصده صرف ايدر و حکومتك عدم مظاهره‌تندن نتيجه‌سی عقيم قالير.

بو مسئله‌دن واندن شامه سفر ايدر ، شامده ايکن علمانك الحاحی اوزرينه (جامع الامويده) بر نطق سويلر وبونك صورتنی (خطبة الشاميه) اسمی آلتنده طبع ايتمشلردر. صوکره شامده قالميه‌رق ينه (مدرسة الزهرایی) فکری وجوده کتيرمك ايچون استانبوله کلير سياحت شاهانه مناسبتيله (روملی‌يه) کيدر وحتی شمندوفرده بر رساله وجوده کتيره‌رك (الخطبة الشاميه) نام اثرك ذيلنده طبع ايدلمشدر .

اورادن عودت ايدرکن وانه کلدی ملی برمدرسه کشاد وتدريسنه دواملة اسکی فکرينه‌ده تعقيبدن کيرو طورميوردی ، بو دفعه طالع روی موافقت کوستره‌رك وانده (مدرسة الزهرا) نامنده برمدرسنك کشادينه ارادهٔ سنيه شرف صدور بيورلديسه‌ده سفربرلك طولايسيله مدرسه‌نك تملندن باشقه برشی ياپيلميه‌رق حرب عمومی ظهور ايتدی.

ذاتاً او قيش ملا سعيد دائما طلبه‌لرينه خطاباً حاضر اولکز بيوك بر مصيبت وفلاکت بزه قارشيور بيورمشدر .

حرب عموميده مجبوريتله بتون طلبه‌سيله حربه اشتراك ايتدى وپارسين جبهه‌سنده بيوك مصيبت وفلاكتلره اوغرامش ايسه‌ده كرك محاربه‌ده وكرك اسارتده چكديكارى مزاحمى يازمه‌يه بو حربك عليهمزده نتيجه‌لنمسندن طولايى مساعده بيورمديلر . بناءً عليه غايت مختصراً عرض ايديورم . پارسيندن وانه عودت ايدركن وانده اختلال ظهور ايتدى كندولرى بو اختلاله قارشميه‌رك مدرسه‌سنده اقامت ايديوردى ودائما معصوملرك وقايه‌سنه صوك درجه چالشيور وچولوق چوجوقلره طوقنمه‌مسى ايچون هركسى منع ايدردى . بو اثناده مع التأسف (وان) سقوط ايتدى بونلر اوزرينه طلبه‌سيله مدرسه‌سنده تحصن ايدوب مدافعه ايتمك نيتنده ايديلر . والينك فوق العاده اطاعتى اوزرينه وانى ترك ايتدى ايسه‌ده مهاجرلرى وقايه ايچون (وسطانده) محاربه ايتدى . مذكور محاربه‌ده آرقداشلريمزدن و استاد محترمك كاتبى ملا حبيب شهيد اولدى (الله رحمت ايلسون) اورادن كلن مهاجرلرى سلامته ايصال ايتدكدن صوكره (اسپارت) ناحيه‌سنه ارمنى چته‌لرينك تعرضنى ايشدير ، بو دفعه وطننه يعنى اساس مسقط رأسنه كيده‌رك فدائيلره قارشو مدافعه ايدر . ارمنيلرك عائله ومعصوم چوجوقلرينى طوپلايه‌رق بونلره طوقونمق شرعاً جائز اولمديغندن اهالى‌يى منع ايدر ومذكور چولوق چوجوقلرى ارمنى فدائيلرينه تسليم ايتديرمك ايچون كوندرير . ارمنى فدائيلرى بو حالدن ممنون اوله‌رق – مادامكه سز بزم عائله‌مزه طوقونميورسكز بزده محاربلريكزدن باشقه كيمسه‌يه دوقونميز ديه جواب كونده‌ريرلر . بو صورتله ياپيلان محاربه‌لرله تكرار وانه كيرمكه موفق اولورلر . بو دفعه بديع الزمان

وان قلعه‌سنده تحصن ايدرك مدافعه ايتمك ايچون اصرارده بولنورسه‌ده وان واليسى جودت پاشا وضعيت سوق الجيشينك قنالغندن بحثله الحاح ايده‌رك آلديرر وسطانه كليرلر . اورادن جودت پاشا ايله بتليسه كيدرلر . بتليسده بولنان بش يوزى متجاوز يتيم مهاجرين چوجقلرى اعاشه‌سنى درعهده ايله اونلرله اوغراشير .

(ارضرومك) سقوطى اثناسنده (موش) قصبه‌سنك دشمن استيلاسنه معروض قاله‌جغى اثناده مذكور قصبه‌ده اون ايكى طوپ بولنيوردى . شو طوپلر قورتيله‌رق بتليسه كليرسه بتليس مدافعه وضعيتنده قاله‌بيلير اولمديغى تقديرده بتليسك تخليه‌سنه مجبور قاله‌جقدر . بونك اوزرينه بديع الزمان طلبه‌سيله واوچ يوز كشى ايله برابر موش طرفنه كيدر . مذكور طوپلرى قارلرك اوزرنده بتليسه كتيرمسنه موفق اولور . بتليس خارجنده دشمنله مصادمه باشلايه‌رق بتليس مدافعه اولنور . ملا سعيد طلبه‌سيله اردويه داخل اولور وغرائبدن اوله‌رق اوچ قورشونه هدف اولور . بونلردن برنجيسى قلبنك اوزرينه اصابت ايدرسه‌ده توتون طبقه‌سيله سيغاره آغزلغى پارچه‌لدقدن صكره وجودينه تأثير ايتمز . ايكنجيسى‌ده خنجرينك بولنديغى صول قابورغه‌سنه كليرسه‌ده خنجرينك صاپنى ده‌لر و كندولرينه ضرر دوقونمز .

اوچنجيسى ينه صول اوموزينه كلير ، خفيفجه بر ياره آچار . بتليسك سقوطى كيجه‌سى آياغى قيريله‌رق آرقداشلرى شهيد دوشوب بتليسك ايچنده صويه دوشرلر ودشمنك احاطه‌سنه معروض قاليرلر . دشمنك كان قوتى ياني باشلرنده‌كى بش نفر بتليس اهاليسنى شهيد ايتمكه اوغراشيركن باقى قالان طلبه‌لرى كوپرينك آلتنده‌كى كيزلى بريره

چکیایرلر شوصورتله اوراده صیغینیرلر و طلبه‌لرینه – آرقداشلر طورمایکز سزی حلال ایتدم . بنی براقکز سز کندیکزی قورتولمغه چالشکز – دیمسی اوزرینه طلبه‌لر سزی بو حالده براقوب کیده‌میز . شهید اولورسه‌ق ینه خدمتکزده اولسون دییه قالیرلر . اوتوز بش ساعت صوایچنده بو وضعیتده بولنور . بالآخره طلبه‌لرندن بریسی روس قره‌غولنه کیدر . ملاسعیدك معلوماتی اولمقسزین معلومات ویرر . روسلر کلوب مذکور یردن چیقاریرلر . بالآخره وان ، جلفا ، تفلیس ، قولوغریف ، قوسترومایه سوق ایدرلر . بو یوللرده معروض قالدیغی تهلکه‌لری حتی برقاچ دفعه روس ضابطلری اولدیرمقله مشروع براتحاره قصده قدر وارملرینی تفصیلاتیله عرض ایتمکه کندیلری مساعده ایتمدکاری ایچون مختصراً یازدم .

مذکور قوسترومادن فرار صورتیله پترسبورغ ، وارشوایه کلمکه موفق اولمش وبالآخره ویانه طریقیله استانبوله کله‌رك اسارتدن تخلیص کریبان ایتمش . استاد محترم بوکون استانبولده اولوب معلوماتی اولمه‌دن (دارالحکمةالاسلامیه) اعضالغنه تعیین بیورلمش وامرواقع قارشوسنده بولندیریله‌رق قبوله مجبور اولمشدر . (الحالةهذه) مذکور مقامده وظیفهٔ دینیه وعلمیه ایله مشغول بولنور .

استاد محترمك ترجمهٔ حالنه عائد اشبو سطرلری کرك اهالی وعلمادن تلقی ایتدم وکرك بالذات مشاهدهٔ عاجزانم اوزرینه مفصلاً انظار قارئینه عرض ایلیورم . هرخصوصده مبالغه‌دن صولك درجه‌ده توقی وحتی طرفکیرلك تهمتنه معروض اولمقدن احترازاً بر چوق معلوماتی اهمال ایلدیکمه قارئین کرام امین اوله‌بیلیرلر .

(آثاری) : ۱ – محاکمات ، ترکجه‌در . ۲ – رچةالعلما ، عربجه‌در . ۳ – رچةالعوام ، عربجه‌در . و حقیله ستایشه شایان اثرلردر . ٤ – تعلیقات ، منطقده بی‌نظیر براثردر . نظریات منطقیه‌یی تطبیقانه تعقیب ایدر . ٥ – رموزات ، منطقده اعمال ذهن ایچون کوزل براثردر . ٦ – اشارات الاعجاز فی مضان الایجاز ، بر تفسیر شریف اولوب اوده صاحبنه بکزه‌ر بشقه تفسیرلره بکزه‌مز ، بدیع و غریبدر . شمدی مذکور تفسیر شریفدن برجزئی طبع ایدلمشدر .

مشارالیهك ولد معنوی و برادر زاده‌سی

عبدالرحمن

(بر کرد چوجغنك احتساساتی)

(سوکیلی کردستانه)

آه ای وطن ، ای ساحهٔ غم ، کشور پرخون
ای یاوروسنی غائب ایدن مادر محزون . . . .
نفحن بنی افسونلیور ای دخمهٔ اجداد
روحم متسلی اولور ایتدکجه سنی یاد
ایمانه تکامل ویریور خاککی سومك . . .
عمر ابدیدر یولنه جانمی سه‌رمك . .
او قارلی تپنده کونش اولدقجه درخشان
الماس کبی پارلار نه کوزل سر وتوسامان

یلدای غمی نور خیالکله یکیردم . . . . .
شمدی آرارم فجرینی دیجوری بیتردم . .

آه هپ سکا کلمك سکا قوشمقدی خیالم
لکن نه قیش باغلادی یوق شمدی مجالم
قاووشمه‌دن اولسه‌م جسدم طاغلره قالسون
هرشام وسحر یاد ایله بوی وطن اولسون

یاوورولرینی ایسته‌مشسك هپسیده حاضر
کیم یوللایه‌جق؟. اونلری صورمز بیله ناظر
اونلر یالکز برنقرات ایله اترلر . . . .
تهجیر ایچون تکبیربده ظاهر اونودرلر .

لکن سنك اولادلرینك عزمی متیندر .
هرعزم وارادتلینك آتیسی امیندر
چپلاقده ، یایانده سکا طوغری کلیورلر
طاغلرده اوقارلرده‌ده اکثر دونیورلر

یولدن چکیلی ای آه ایله چابوق اریبان قار
سنده‌یقیل ای فورطنه!. ای شمس سن اول یار
آه آننه ، کوزل آننه ! شوچوجقلره سویله
حالا سوره‌حکمی شونفاق اورته‌ده بویله .

محمود نژاد

تاریخچهٔ حیاتك ذیلی

لماعات دیوانك صاحبی عموجم سعید کردینك ترجمهٔ حالنی مختصراً مستقل بر رساله‌ده یازمشدم . فقط ایکی بچق سنه‌دنبری دارالحکمة الاسلامیه‌نك وظیفه‌سنی اوکا یوکلتدیردیلر . اوده دیردی (بن بونی ترك ایده‌جکم فقط ملته‌ده برحساب ویرمك ایسته‌رم) .. بنده کزده عموجمك دارالحکمة الاسلامیه‌ده‌کی وظیفه‌سنك ناصل حساب ویرمك ایسته‌دیکنه دائر بر قاچ سوز یازییوردم .

برادر زاده‌سی : عبدالرحمن

بوندن ایکی بچق سنه اول که ١٣٣٤ سنه‌سی‌ایدی عموجمك رضاسی اولمه‌دن ، دارالحکمت‌الاسلامیه‌یه اعضا ایدلدی فقط اسارتده چوق صارصلمش اولدیغندن اون آی مأذوناً وظیفه‌یه کیتمه‌دی . حتی چوق دفعه‌لر استعفا ایتمك تشبثنده بولوندی . فقط احبابلری براقمه‌دیلر . بونك اوزه‌رینه وظیفه‌یه دوام ایتدی که بربچق سنه اولیور . بدایتده حالنه دقت‌ایتدم‌که ضرورتدن فضله کندینه مصارف‌یاپمیوردی‌ومعیشتجه نه‌دن‌بوقدر فنا یاشیورسن . دیانلره‌ده جواباً دیردیکه (بن سواداعظمه تابع اولمق ایسته‌رم سواد اعظم ایسه‌بوقدر تدارك ایده‌بیلیر. بر اقلیت مسرفه‌یه تابع اولمق ایسته‌مم) ودارالحکمتدن آلدیغی معاشدن مقدار ضرورتی آیردقدن‌صکره متباقیسنی بکا ویره‌رك (حفظ ایت) دیردی . بنده او بر سنه ظرفنده‌کی فضله قالمش اولان پاره‌لری عموجمك بکا اولان شفقتنه هم مالی استحقار ایتمه‌سنه اعتماداً خبری اولمه‌دن تماماً صرف ایتدم وصکره‌ده بکا دیدیکه (بو پاره بزه حلال دکلدی ملت

مالی ایدی نه ایچون صرف ایتدك . مادامکه اویله‌در . بنده سنی وکیل‌خرجلقدن عزل ایله کندیمی نصب ایتدم .) اوندنصکره آیده بکا یکرمی بانقنوط کندیسنه‌ده اون بش تفریق ایدردی . فقط باشقه مصرفلرده اونك اون بشنه داخل ایدی . دیمك آیده اون اون‌ایکی بانقنوط کندیسنه قالیوردی . فضله قالان متباقی پاره‌لری کندیسی حفظ ایلدی .

برمدت آره‌دن کچدی . یکی قلبنه‌کلدیکی حقائقدن اون‌ایکی تألیفاتی دین نامنه طبع ایتدیردی وطوپلانلان یدی یوز قدر بانقنوطلری او تألیفاتلرك طبعیه‌سنه ویردی . یالکز بر ایکی‌کچوکی مستثنا اولمق اوزره دیکرلری مجاناً اطرافه طاغتدیردی . نه ایچون صاتدیرمدیغنی سؤال ایتدم . دیدیکه (معاشدن بکا قوت لایموت جائزدر . فضله‌سی ملت مالیدر . بو صورتله ملته اعاده ایدییورم .) دارالحکمة‌الاسلامیه‌ده‌کی خدمتی هپ بویله تشبث شخصیله ایدی . چونکه اوراده مشترکاً ایش کورمك‌ایچون بعض‌مانعلر کوریوردی. ظنمجه قاره‌لرده‌بونی‌بیلورلرکه مشارالیه کفنی بوینه طاقمش واولومنی کوزه آلمشدر . ودارالحکمة‌ـ الاسلامیه‌ده دمیرکی طایاندی. اجنبی تأثیراتی دارالحکمتی کندینه آلت ایتدیره‌مدی واو یا کلش فتوایه قارشی دایاندی رد ایتدی . اسلامیته مضربر جریان‌اورتایه آتلدیغی وقت او جریانی قرمق ایچون کچوك بر اثرینی‌نشرایدییوردی . حتی آناطولیدن‌ایسته‌دیلر. کتمه‌دی دیمشدی. بن تهلکه‌لی یرده مجاهده اتمق ایستیورم سپر آرقه‌سنده مجاهده اتمق خوشمه کتمیور . آناطولیدن زیاده بورایی دها تهلکه‌لی کوریورم ! باشقه کتابلری یاننده بولوندیرمز اوکا دیردك نه ایچون باشقه کتابلره

باقیورسن. دیردی (هرشیدن ذهنمی تجریدایله قرآنده فهم‌ایدییورم) نقل ایتسه بعض مهم کوردیکی مسائلی ینه تغیرسز کندی آثارندن آلیر تکرار ایدر . دیه ردك نه ایچون عیناً بویله تکرار ایدیورسن . دیردی (حقیقت اوصاندیرمز لباسی دکشدیرمق ایسته‌مم) کندیسنه دیه‌ردك نه‌دن الك علوی حقائق دینیله برابر بعض مسائل سیاسیده کتابلرنده درج‌ایدیورسن . جوابا دیردیکه (چوجوغه علاجی‌ایچرمق ایچون بر شکرلامه کوسترلیر . تاکه اوده آغزینی آچر . علاجی اوواسطه ایله ایچیرر . افکارعامه‌ده سیاست‌ایچون آغزینی‌آچمش بنده تریاقی ایچرمق ایچون سیاستیده ذکر ایتدم .) فقط مع‌التأسف پك ایجازکارانه سویله‌دیکی ایچون استفاده عمومی اولمیور . حتی کندی کتابلرندن‌آلدیغی بعض مسائلی دخی عیناً دیکراثرلرنده ذکر ایدیور . باشقه مؤلفلر کبی معنا تکرر ایتدکجه باشقه صورت کیدیرمیور.. دیمك بر بچق سنه مأذونیتندن صوکره وظیفه‌سنده بولوندی . شمدی دخی باشقه یره کتمق ایچون نیت اتمشدر . وملته خطاباً دیورکه : (ای ملت ؟ بوراده اوقدر مانع چوقدی‌که ایش کورمق پك مشکلدی . بن بوقدر یاپه‌بیلدم بنی حلال ایت) هم کندیسنه دیردك نه‌دن بوقدر صارصلدیکز . دیردی (بن کندی آلاملریمه تحمل ایتدم . فقط اسلامك آلامندن کلان تألمات بنی ازدی عالم‌اسلامه ایندیریلن هر بر ضربه الك اول قلبمه اینمه‌سنی حس ایدییوردم . اونك ایچون بو قدر صارصلدم فقط بر ایشیق کورییورم‌که او آلاملری اونوتدیره‌جق : انشاالله) . . .

تصادف غریبه‌دندر . بو (لمعات) کتابنك تاریخی هلال ییلدیز

چیقدی که (نجم ادب ولد لهلالی رمضان) همده تصادفی اوله‌رق کتابك آخرنده‌ده هلال ییلدیز کلمش ؛ طبیعی سربست براقه‌رق که هیچ نظم یاپمه‌دیغی حالده بو کتاب تماماً سنجاق مرشنك وزنی کیدرکه پك غریب بر تصادفدر رمضاندن برقاچ کون اول بعض سطرلر نمونه اوله‌رق یاپدی احبابلرینه کوستردی بری مستثنا کیمسه تشجیع ایتمه‌دی فقط بر آرزوی مصرانه اتباعاً لمعاتی رمضانك بدایتنده که هلال وقتنده یاپمه‌یه باشلادی ورمضانك آخرنده که هلالده بیتردی . همده (دیرکه بو رمضانیه کتابمی کیم آلسه هرقطعه‌سنی دقتله اوقومه‌سه لفظ ونظمك پریشانیتنه باقوب معناسنك آکلامه‌سنه چالشمه‌سه حلال ایتمم چیرکین بر صدفده کوزل برجوهر بولونه بیلیر) کتابنده که تصادفه دائر قونوشورکن . سماده هلال ییلدیز ، سنجاغ اسلامك رسمنی ترسیم ایتدی . عموجه دیدم کتابنده که تصادف صحیفهٔ سماده تنظیر ایدییور . جواباً دیدی (بن ذاتاً تصادف دنیلان شیئی قبول ایتمم هرشیده برحکمت وار . هم تصادف تکرر ایتسه تصادف اوله‌مز . بر قصدی احساس ایدر . کائنات بر بریله مناسبتداردر . او دقیق مناسباتك معنالری وار واضحاً بیلمدیکمز ایچون تصادفله تعبیر ایدییورز .) ایشته بتون بونلردن تفئل چیقیورکه (اعلاء کلمةاللهك) بایراغی اولان هلال ییلدیز بایراقی تعالی ایده‌جك اسکی شوکتنی بوله‌جق انشاءالله تعالی

﴿ آثاری حقنده تقریظاً کچوك عموجم بویله سویله‌مشدی ﴾

« حقك جوهر عالیسیله ألماس حقیقتدن
شکوکه قارشی یاپیلمش اولان برسیف قاطعدر »

« مذهب باصه مقلی . شو سماوات کمالاته
عروج ایتمك ایچون حقیله برنورانی مرقاتدر . »

کچوك برادری : « عبدالمجید »

﴿ بنده کزده آثارنده که ایجاز ومتانتنه دائر تقریظاً بو سوزلری سویلیوردم ﴾

« اولمسیدی کر دمیر مرمر مثال لفظی تمام
آتش قوت معنایه دایانمزدی کلام »
« حقیقتده چمنزار حقائقدر بو هردم
که اولمش جنت اعلا قرآندن او ملهم »
« بو بحر مختلف الوان واموجك ایچنده
کلان باد نسیمی قلب مجروحه دوا مرهم »
« بخاراتی چیقار تاکه سماوات عقوله
سحاباتی بوتون تشکیل ایدر اوهم زندرهم »
« آتر نعره اورحمتلی بلوط شمشکلری صاچر
یاقر قلبك زمیننده براقمز شبهه هم وهم »
« یاغان یاغمورلری نشؤنما ازهاره ویررلر
حقیقتدرکه اونلرده برر دانه شفادر هم »

برادر زاده‌سی : « عبدالرحمن »

﴿ دارالحکمت الاسلامیه‌ده ایکن طبع ونشر ایتدیکی آثار ﴾

اشارات الاعجاز فی مضان الایجاز . نقطة من نور معرفة الله . شعاعات معرفة النبی . لمعات . طلوعات . سنوحات . قزل ایجاز . رموز . اشارات . خطوات سته . حقیقت چکردکلری : برنجی جزء . حقیقت چکردکلری ایکنجی جزء .

TARIH

TÜRK TARİH KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU
KÜTÜPHANESİ

TÜRK TARİH KURUMU
KÜTÜPHANESİ

TÜRK TARİH KURUMU

TÜRK TARİH KURUMU